жения уездного города Острога", затверджений імператором 19 лист. 1887. Згідно з цим планом зберігався напрямок основних міських вулиць у старій частині міста. Передбачалось, однак, збільшення старих і створення нових кварталів на регулярних засадах. Уздовж Дубенського тракту передбачалося створити широкий бульвар, а в західній частині міста та на Новому місті - великі прямокутні площі. Територіальний розвій міста передбачався при цьому в основному у західному напрямку аж до нових військових казарм, що споруджувалися початково на певній відстані від міста. В результаті реалізації цього плану було прокладено декілька нових вулиць у східній частині старого міста та розплановано декілька прямокутних кварталів у західній. У XX ст. принципових змін в архітектурно-планувальній організації міської території не відбулося, зміни стосувалися головним чином кількісного та якісного складу окремих частин містобудівної композиції. Значна частина унікальних фрагментів історичної забудови втрачена назавжди. Замість того з'явилося декілька одноманітних, невиразних за своєю архітектурою цивільних споруд, побудованих за "типовими" проектами. Тим не менше архітектурна спадщина міста зберігає історичну вартість і з 1981 є складовою частиною Державного історико-культурного заповідника.

Дж.: РДІА (Спб.).- Ф. 1374.- Оп. 1.- Од. зб. 188 б.- Арк. 2-3 зв., 5; - Ф. 1350.- Оп. 312.- Од. зб. 9.- Арк. 27; - Ф. 1287.- Оп. 39.- Од. зб. 151.- Арк. 1-34; - Ф. 1293.- Оп. 166 (Волинська).- Од. зб. 63-75; - Ф. 1287.- Оп. 40.- Од. зб. 2160.- Арк. 1-10; РДВІА (Москва).- Ф. ВУА.- Од. зб. 19558.- Арк. 9; - Од. зб. 18661.- Арк. 15 зв; - Од. зб. 2154 (Волинська).- Ч. 5.- Арк. 69; - Од. зб. 21546.- Арк. 1; - Од. зб. 21551.- Арк. 25-26; ДБР ВР.- Ф. 342.- Од. зб. карт. мат. № 370; - Ф. 608.- Од. зб. 113.- Арк. 12; ЦДІА України (Київ).- Ф. 2072.- Од. зб. 64.- Арк. 2 зв.- 21; Держархів Рівн. обл.- Ф. 545.- Оп. 1.- Од. зб. 512.- Арк. 1.

Періодика: Абліцов В. Дбаймо про духовні мечі (рубрика - Фортеці України: Острозька) // Голос України.- 1995.- 11 берез.

Літ.: Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVIIст.- К., 1930.- С. 131; Батюшков П.Н. Волинь. Исторические судьбы юго-западного края.- Спб., 1888.- С. 60, 62, 63-64, 104-105, 109 та ін. (пояснення до мал.: № 49-53.- С. 89-91); Быков Н. Князья Острожские и Волынь.- Пг., 1915.- С. 31; Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець.- К., 1971; Витте Я. Город Острог.- Почаев, 1913; Видашенко М.В., Ісаєвич Я.Д., Мацюк О.Я. Місцями Івана Федорова на Україні.- Львів, 1982.- С. 53-67; Годованюк Є.М. Надвратные башни городских укреплений Острога и Дубно // Строительство и архитектура.- 1969.- № 5.- С. 33-36; Дем'янчук Г. Над Горинь-рікою.- Львів, 1977.- С. 24-31; Ковальский Н.П Акт 1603 года раздела владений князей Острожских как исторический источник // Вопросы отечественной историографии и источниковедения.- Днепропетровск, 1975.- Вып. 2.- С. 113-137; Ковальский Н.П. Острог как политико-административный, экономический и культурный центр // ФЧ. 1981.- М., 1985.- С. 49-56; Левицкий О. Анна-Алоиза княжна Острожская // КС.- 1883.- Т. VII.- ноябрь.- С. 344; Логвин Г.М. Замок в Острозі.- К., 1959.- С. 3-5; Максимович М.А. Письма о князьях Острожских // Собр. соч. М.А.Максимовича.- К., 1876.- Т. 1.- С. 164-195; Матеріали I-VI наук-краєз. конф. "Остріг на порозі 900-річчя".- (Острог), 1993-1995; Перлштейн II.- С. 33-48; Перлштейн I.- С. 137-142; Равчук Г.Р. Острог і його околиці.- Львів, 1969; Равчук Г.Р., Ткач І.О. Острог // Історія міст і сіл УРСР. Ровенська область.- К., 1973.- С. 431-446; Рычков П.А. Дорогами южной Ровенщины.- М., 1989.- С. 74-97; Сендульский А. Город Острог.- Почаев, 1882; Сербін Г.П. Ровенщина туристська.- Львів, 1980.- С. 114-120; Струменський М.И. Из Острожской старины.- Сергиев Посад, 1916; Теодорович Н.И. Историко-статистическое описание церквов и приходов Волынской епархии.- Почаев, 1889.- Т. II.- С. 631-678. Теодорович Н.И. Краткое обозрение истории и исторических достопримечательностей средней части Волыни.- Спб., 1890.- С. 17-25; Тучемский М. Город Острог в современном Константину Константиновичу Острожскому состоянии.- Почаев, 1913; Хведась А.О. Острозький державний історико-культурний заповідник.- Львів, 1985; Ярушевич А Ревнитель православия князь Константин Константинович Острожский...- Смоленск, 1896.

Острозька друкарня

друга в Україні за часом виникнення кирилична друкарня. Вона створена в 70-х рр. XVI ст. на кошти та з ініціативи *Василя-Костянтина кн. Острозького* друкарем *Іваном Федоровим (Федоровичем).* Перша дотепер відома книга ОД - *"Буквар" (або "Азбука") в 1578.* Останні точно датовані і атрибутовані. Видання ОД - *"Часослов" - 25.05.1612 і "Місяцеслов" ("Мѣсяцеслов") - 25.05.1612.* Діяльність ОД поділяється на два періоди - федорівський, пов'язаний з діяльністю *І.Федорова* в 1578-1581, і післяфедорівський (з друг. пол. XVI по 1612). За підрахунками акад. *Я.Ісаєвича,* тепер відомо 28 видань ОД за весь час її існування загальним об'ємом 1527 др.арк. (Исаевич Я.Д. Преемники первопечатника.- М., 1981.- С. 19) У першому періоді, крім "*Букваря*", найбільш

видатним твором продукції ОД була славетна перша повна друкована слов'янська *"Біблія" Острозька* (1580-1581) - шедевр тогочасного поліграфічного мистецтва. Унікальною є і т.зв. *"Хронологія" Андрія Римші* 5.05.1581 (оригінальна її назва "Которого сѧ мєсца што за старыхь вєковь дѣєло короткоє описаніє"). У післяфедорівський період видання ОД складають такі групи: учбові книги Граматика (фактично 2-ге видання острозького Букваря (1578) його неповний примірник в Народній б-ці ім. св. Кирила і Мефодія у Софії без вихідних даних), "*Книжиця словєнская рєкомая граматика*" (Буквар), (Острог, 1598), (примірник у Бодлеянській бібліотеці в Оксфорді - Англія), "*Часослов*" (Острог - ?) 8.06.1598 (єдиний примірник у СПб. РНБ), *"Часослов"* 1602, надрукований "учения ради отрочат" і остання, що не викликає сумніву в атрибутуванні, книга ОД - "*Часослов*" 25.05.1612; літургійні тексти - *"Требник"* ("Молитовник") 1606; релігійно-теологічні трактати; саме в ОД були видані в післяфедорівський період вперше в Україні фундаментальні праці візантійських богословів (теологів): *Василій Великий "Книга о постничествѣ"* - 8.03.1594, *Іоан Златоуст "Маргарит"* - 10.06.1595; унікальний твір *"Правило истинаго живота христіанского" (Псалтир з возслідуванням)* - 25.12.1598; також оригінальна праця, видана *Даміаном (Наливайком) "Лѣкарство на оспалый оумысл чоловѣчий"* - 29.07.1607; оригінальні твори полемічної літератури, складені *Герасимом Смотрицьким "Ключ царства нєбєсного* и нашее христиа(н)скоє д(у)ховноє власти нєрєшимый оузель"і "*Калєндарь римски новы*" з зазначенням "Написано у Академии Острозькой" 1587; окреме місце серед полемічної літератури займає *"Апокрисись або отповѣдь на книжкы о сьборѣ Бєрєстєйскомь... Христофора Филалєта..."*, що вважається виданим в Острозі 1598-1599; дві "книжиці" - *"Книжиця"* у 6-ти розділах *Василя* (*Суразького*, Малюшицького), перша з якої *"О єдіной істиной православной* вѣрє..." (1588) і у 10-ти розділах - 11.06.1598 - "*Книжица*" у 10-ти відділах, де вміщена перша публікація твору *Івана Вишенського*; послання - *"Отпис на лист Іпатия володимирського і бєрєстєйського єпіскопа" "Клірика Острозького" (Гаврила Дорофейовича)* - 1598. На думку акад. *Я.Ісаєвича*, острозькі видання післяфедорівського періоду, "крім "*Книги о постничєствє*" і "*Маргарита*" за поліграфічним рівнем значно нижчі рівня книг, надрукованих Іваном Федоровим" (Исаевич Я.Д. Преемники первопечатника...- С. 19). В острозьких друкованих виданнях вміщені гравюри, зокрема з зображенням герба кн. Острозьких, рідше поліграфічні прикраси. Лише частково відомі прізвища чи імена друкарів, видавців або укладачів текстів. Це - *Д.Наливайко*, *Василій* (*Суразький* або Малюшицький), зафіксовані в *акті поділу володінь В.-К.К. князя Острозького між його синами Янушем і Олександром 1603 р.* імена трьох друкарів, що тоді проживали в Острозі - Іван, Тишко і Федір, прізвища яких залишаються до цього часу невідомими. Авторство вміщених в одному томі двох творів "*Ключь царства нєбєсного...*" і "*Калєндарь римски новы...*" належить *Г.Смотрицькому*. Листи-відповіді І.Потію склав культурний і церковний діяч, ім'я якого скрите під псевдонімом *"Клірик Острозький"*. ОД відіграла велику роль у культурі, освіті і друкарстві України.

Дж.: Акты, относящиеся к истории Западной Росии.- Спб, 1851.- Т. 4.- С. 203; Азбука Ивана Федорова 1578 / Факс. изд.- М., 1983; АЮЗР.- К., 1859.- Ч. 1.- Т. 1.- С. 48-52; - К, 1904.- Ч. 1.- Т. Х.- С. 430-433; Ісаєвич Я.Д. Літературна спадщина Івана Федорова.- Львів, 1989.- С. 111, 117, 118, 121, 123, 125, 129-132, 134, 136, 137, 156-172; Ковальський Н.П., Атаманенко В.Б. Новые сведения о пребывании Ивана Федорова в Дермани // Исследования по археографии и источниковедению отечественной истории XVI-XX вв.- Днепропетровск, 1990.- С.60-64. Приложение (публ. акт.).- С. 62-63; Малышевский И.И. Новые данные для биографии Ивана Федорова, русского первопечатника // ЧИОНЛ.- 1893.- Кн. 7.- С. 95-116; Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні XVI - перш. пол. XVII ст.: Зб. док-тів / Упоряд. Я.Д.Ісаєвич, О.А.Купчинський, О.Я.Мацюк, Е.Й.Ружинський.-К., 1975.- № 8, 14, 23, 27, 45, 51, 75; Романовський В.О. Друкар Іван Федоров, його життя і діяльність // Українська книга XV-XVII-XVIII ст.-К., 1926.-С. 54-55; Bostel F. Przyczynek do dziejów pierwszej ruskiej drukarni we Lwowie // Pamiętnik literacki.- Lwów, 1902.- T. 1.- S. 299-230; Gębarowicz M. Iwan Fedorow i jego działalność w latach 1569-1583 na tle epoki / / Roczniki Biblioteczne.- Wrocław; Warszawa, 1962.- T. 13.- Zesz. 3-4.- Aneksy № 3.- S. 472; Monumenta Contraternitatis Stauropigianae Leopoliensis.- Leopolis, 1895.- P. 855-856; Ptaszycki St. Iwan Fedorowicz, drukarz ruski we Lwowie z końca XVI wieku // Rozprawy i sprawozdania z posiedzień wydziału filologicznego Akademii Umiejętności.- Kraków, 1886.- T. 11.- S. 30-33, 38.

Каталоги стародруків: Быкова.-№ 1-16, 18, 20, 20-22.- С. 13-37, 39, 42-46; Запаско, Ісаєвич.- Кн. 1.- № 3, 4, 10-13, 16-21, 31-33, 36-42, 44, 61, 68, 70, 87, 88.- С. 25-26, 26-27, 29, 30-36; Каменева, Гусева.- № 2-4, 7-11, 18, 19, 48, 50.- С. 11-16, 31, 32; Каратаев І.- № 100-103, 107, 109, 116, 119, 132, 139, 151-152, 154-155, 158, 169, 184-185.- С. 211-219, 224-227, 235-236, 238-241, 258-259, 262-263, 287-280, 281-283, 286-288, 298, 307; Каратаев II.- № 80-83, 88, 94, 96, 109, 114, 124-125, 127-130, 139, 151-152, 155, 175.- С. 15-21, 24-25, 27; Максименко.- № 179-200.- С. 34-37; Петров, Бирюк, Золотарь.- № 24, 26, 27, 31, 33, 36-38, 48, 50.- С. 23-28, 31, 32; Свенцицкий.- № 2(82), 31(417), 163(402), 244(185), 465(589), 466(637), 467(639), 488(687), 489(424).- С. 1-2, 12, 46-47, 72, 132, 137; C. Simmons I.S.G. Russian printing to 1917.- Cambridge, 1974.- № 5, 6.- P. 5

Літ.: Грушевський. Історія України-Руси.- Т. 6.- С. 439-441, 479-498; Запаско Я.П. Мистецтво книги на Україні в XVI-XVIII ст.- Львів, 1971.- С. 37-78, 81-88; Запаско Я.П. Мистецька спадщина Івана Федорова.- Львів, 1974.- С. 26-40, 42-49, 56-63, 76-78, 88-91, 96, 176-179, 214-220 та ін.; Ісаєвич Я.Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні.- 2-ге вид., перерод., доповн.- Львів, 1983.- С. 66-106; Исаевич Я.Д. Острожская типография и ее роль в межславянских культурных связях (послефедоровский период) // ФЧ 1978.- М., 1981.- С. 47-56; Каганов І.Я. Українська книга кінця XVI-XVII століть: Нариси з історії книги.- Х., 1959.- С. 50-59; Ковальский Н.П. Акт 1603 г. раздела владений князей Острожских как исторический источник // Вопросы отечественной истории.- Днепропетровск, 1975.- Вып. 2.- С. 113-137; Ковальський М.П. До історії Острозької друкарні (кінець XVI - початок XVII ст.) // Тези доповідей другої наук. конф. Криворізького загальнонаукового ф-ту (Дніпропетров. ун-т).- Кривий Ріг, 1965.- С. 31-33; Ковальський М.П. Джерела про початковий етап друкарства на Україні (Діяльність першодрукаря Івана Федорова в 70-х - на початку 80-х. рр XVI ст.).- Дніпропетровськ, 1972.- С. 21, 23, 27-36, 51-54, 67-69; Мыцко И.З. Острожский культурно-просветительний центр // ФЧ 1981.- М., 1985.- С. 57-60; Немировский Е.Л. Начало книгопечатания на Украине. Иван Федоров.- М., 1964.- С. 113-134; Немировский Е.Л. Острожские издание Ивана Федорова - выдающиеся памятники восточнославянской культуры // ФЧ 1981.- М., 1985.- С. 5-12; Огієнко І. Історія українського друкарства.- 2-ге вид.- Вінніпег, 1983.- С. 160-185; Перлштейн II.- С. 39; Полєк.- С. 69; Селицкий А.К. Острожская типография и ее издания // ВЕВ.- Неоф. ч.- 1884.- № 26.- С. 825-836; № 30.- 849-867; № 31.- С. 875-884; № 32.- С. 895-907; № 33.- С. 925-935; № 34.- С. 957-966; № 35.- С. 933-1006; 1885.- № 7.- С. 229-243; № 8.- С. 289-296; 3 9.- С. 334-341; № 10 і 11.- С. 420-436; № 21.- С. 691-700; № 22.- С. 713-729; № 23.- С. 749-764; № 24.- С. 777-789; № 25.- С. 799-822; № 26.- С. 835-848; Тучемский М. Город Острог.- Почаев, 1913.- С. 10; Харлампович. Западнорусские... школы.- С. 239-240, 245-250, 260; Шамрай М.А. Провінієнції у виданнях Острозької та Дерманської друкарень (За матеріалами фонду Відділів рукописів ЦНБ АН України) // Український археографічний щорічник. Нова серія.- Кн. 2.- Український археографічний збірник.- К., 1993.- Т. 5.- С. 48-53.

Додаток:

Видання Острозької друкарні 1578-1612

Буквар (Азбука), 1578

"Книга Новаго Завѣта", 1580

"Книжка събраніє вєщєй нужнѣйших вкратцѣ скораго ради обрѣтєния в книзє Новаго Завѣта", 1580

"Біблія сирѣч книгы Вєтхаго и Новаго завєта по языку словєнску...", 1580, 1581 (із двома різними або спільними колофонами)

"Которогоса мѣсяца што за старыхъ вѣковъ дѣєло короткоє описаніє" (т. зв. "Хронологія" Андрія Римші), 1581

Послання Ієремії (Траноса) Константинопольського патріарха, піасля 1583

"Ключ царства нєбєсного", "Калєндар рымски новы", 1587

Книжиця (у 6-ти розділах).- "О єдіной істиной православной вѣрѣ и о святой соборной апостольской цєрквє", 1588

"Начало учєнія дѣтєм" (Острозький Буквар), прибл 80-ті рр. XVI ст.

"Книга о постничєствѣ", 1594

"Маргарыт", 1595

"Отпис на лист... Іпатия володимирского и бєрєстєйского єпископа", 1598

Книжиця (у 10-ти розділах), 1598

"Книжка словенскаа рєкомаа грамматика", 1598 (2-е вид. Острозького Букваря, 1578)

"Правило истинаго живота хрістианского" (Псалтирь), 1598

"Часослов", 1598

"Апокрисисъ" (Острог ?), 1598-1599

"Часослов", 1602

"Молитовник, имѣя в собє цєрковныа послѣдованіа", 1606

"Лѣкарство на оспалый умыслъ чєловєчій", 1607

"Часослов", 1607

"Мѣсяцєслов", "Часослов" 1612

Острозька кн. Анна-Алоїза Ходкевич (1600 - 27.1.1654)

наймолодша донька *Олександра Острозького* і Ганни Костчанки. Вже з дитячих років Анна-Алоїза (далі А.-А.) відзначалася надзвичайною побожністю, полюбляла читати релігійні книги та житія святих. Очевидно, дуже рано прийняла рішення присвятити себе служінню Богу, оскільки, незважаючи на надзвичайну вроду і відсутність браку женихів, довго відмовлялася виходити заміж. Але під тиском рідні 24.IX.1620 побралася з віленським воєводою великим литовським гетьманом Яном Каролем Ходкевичем. Обоє вирізнялися відданістю католицькому віровизнанню, що межувала з релігійним фанатизмом. Весілля А.-А. майже збіглося